

O. Łukasz Filipiuk OSPPE*

O MOŻLIWOŚCI DIALOGU ŚRODOWISK PRO-LIFE I PRO-CHOICE W KWESTII ŻYCIA POCZĘTEGO

THE POSSIBILITY OF DIALOGUE BETWEEN PRO-LIFE AND PRO-CHOICE
COMMUNITIES REGARDING THE ISSUE OF UNBORN LIFE

Abstract: This article addresses the issue of defending the lives of the unborn within the context of a proposed dialogue between pro-life and pro-choice communities. The reflection is accompanied by the question of whether there is a possibility for dialogue between parties with such clearly differing views. The presented text does not provide a definitive answer to this question. It merely suggests the need for dialogue on challenging matters. The dispute between pro-life and pro-choice supporters is undoubtedly challenging. The Church, in its moral teachings and pastoral involvement, continues its efforts to resolve this dispute in favor of the unborn child. Therefore, it encourages both sides to engage in a dialogue based on common, fundamental, universal values, which often align with Christian values.

Keywords: dialogue, pro-life environment, pro-choice environment, abortion, conceived life, universal values.

O słuszności, a wręcz o obligatoryjności podejmowania dialogu w kwestiach ważnych, choć często spornych, nie trzeba zbytnio nikogo przekonywać. W jaki bowiem sposób ludzie mieliby dojść do porozumienia, jeśli nie spotykałoby się celem przedstawienia swoich racji, poglądów czy nawet oczekiwań, a także wysłuchania drugiej strony „konfliktu”? Chodzi oczywiście o porozumienie, którego nie należy utożsamiać ze zwykłym kompromisem, ale z rzetelnym szukaniem prawdy¹.

---

* Łukasz Filipiuk OSPPE – paulin; doktorant Szkoły Doktorskiej na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie; e-mail: filipiuk_lukasz7@o2.pl.

¹ Zob. A. Świeżyński. *Kilka uwag na temat idei i doświadczenia dialogu w instytucjach kościelnych*. W: *Dialog. Idea i doświadczenie*. Red. S. Kruszyńska, K. Bembenek, I. Krupiecka. Gdańsk 2011 s. 207.

Warunkiem zaistnienia dialogu jest spotkanie osób², które ma zaowocować obopólnym poznaniem, uszanowaniem prawa do własnych poglądów i zrozumieniem wiodącym do wzajemnego zbliżenia się³.

Z uwagi na naturę dialogu mogłoby się wydawać, iż dialog środowisk pro-life i pro-choice w kwestii obrony życia i prawa do zachowania własnego stanowiska jest niejako absurdem czy, mówiąc kolokwialnie, „pobożnym życzeniem”. Czy jednak w tego rodzaju spotkaniu nie można by widzieć wyzwania, z którego rezygnacja byłaby błędem? Bowiem „[...] wzajemne otwarcie się na siebie ugrupowań ludzkich zróżnicowanych pod względem światopoglądowym, religijnym, celem wspólnego poszukiwania prawdy i ułożenia warunków życia” jest nie tylko sprawdzianem ludzkiej dojrzałości⁴, ale również pewnego rodzaju sztuką dyskusowania, której winniśmy uczyć się przez całe życie⁵.

1. ROZUMIENIE I POTRZEBA DIALOGU

Dialogiem, jako formą komunikacji międzyludzkiej, posługujemy się niemal każdego dnia. Na ogół jednak nie zastanawiamy się nad tym, jaką formę rozmowy w danej chwili podejmujemy. Nie analizujemy struktury wypowiedzi, ale szukamy jej głównego przesłania. Tymczasem dialog towarzyszy człowiekowi nie tylko w codziennym funkcjonowaniu, ale jest zjawiskiem o wiele szerszym i głębszym, odnoszącym się do wielu obszarów jego życia. O dialogu mówimy w kontekście społecznym, politycznym, filozoficznym, psychologicznym, pedagogicznym, literackim, kulturowym czy religijnym⁶.

Już w starożytności grecki filozof i myśliciel Sokrates podkreślał wagę spotkania międzyludzkiego, widząc w nim drogę poznania drugiego człowieka i pomoc w wychowaniu. Twierdził on, że umiejętne zadawanie pytań i prowokowanie do dalszych poszukiwań daje początek nowym myślom i ideom⁷. Na przestrzeni stuleci powstawały, i w dalszym ciągu powstają, kolejne koncepcje dialogu, metody jego prowadzenia, rozumienie i forma wyrazu, jaką przyjmuje w konkretnej rzeczywistości. Janusz Tarnowski opisuje dialog jako metodę, proces i postawę⁸. Z kolei Martin Buber wyróżnia jego trzy odmiany: monolog, dialog techniczny i dialog osobowy. Monolog określa postawę charakteryzującą się zamknięciem na

² Por. J.A. Kłoczowski. *Filozofia dialogu*. Poznań 2005 s. 23.

³ Por. M. Śnieżyński. *Zarys dydaktyki dialogu*. Kraków 1997 s. 131.

⁴ Por. T. Sikorski. *Dialog*. W: *Słownik teologiczny*. Red. A. Zuberbier. Katowice 1998² s. 120-121.

⁵ Por. I. Jabłońska. *Rola dialogu w życiu człowieka*. „Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio” 44:2020 nr 4 s. 122.

⁶ Por. tamże s. 121-122.

⁷ Por. tamże s. 123.

⁸ Por. J. Tarnowski. *Pedagogika dialogu*. W: *Edukacja alternatywna. Dylematy teorii i praktyki*. Red. B. Śliwierski. Kraków 1992 s. 148-149.

świat zewnętrzny, gdzie wypowiedź kierowana do samego siebie zamyka się w kręgu własnych myśli. Dialog techniczny tym różni się od osobowego, że pierwszy wynika z konieczności porozumiewania się w pracy i jej organizacji, drugi zaś jest swoistym „[...] wejściem w relację z drugim człowiekiem”. Otwarcie się na taką relację „[...] umożliwia człowiekowi osiągnięcie pełnego człowieczeństwa”⁹.

Dialogować nie jest jednak łatwo. Szereg czynników i uwarunkowań składa się na skuteczność dialogu¹⁰. Pośród nich możemy wymienić etyczną postawę konkretnych osób lub grup będących stronami dyskusji. Kwestią pożądaną jest, aby każdy z interlokutorów odznaczał się takimi cechami, jak: prawość umysłu, szczerść wypowiedzi, autentyczność, dobra wola, poszanowanie własnej i cudzej godności, odwaga w przedstawianiu argumentów, cierpliwość w ich przyjmowaniu, roztropność, łagodność, uczciwość czy też rzetelność¹¹. Wśród ogólnych uwarunkowań „poprawnego dialogu” należy wymienić kompetencje rozmówców, stosowany język, rodzący się podczas debaty klimat czy nakreślenie względnych perspektyw¹². Dobrze jest też być świadomym możliwości występowania pewnych trudności czy zagrożeń w podejmowanym dialogu. Warto przytoczyć następujące: kierowanie się określonymi ideologiami oraz utopiami, postawa euforii i fatalizm, przyjęcie niewłaściwej relacji względem drugich (postawy supremacyjne, submisyjne czy egalitarne). Tym zaś, co czyni dialog bezowocnym, a nawet niebezpiecznym jest postawa obojętności względnie wrogości¹³.

Tego rodzaju zachowanie rodzi się najczęściej w momencie rezygnacji z prawdy bądź na skutek jej relatywizacji. Jest to w sumie niebezpieczne, gdyż wedle słów Pisma Świętego – to prawda wyzwala człowieka. Jezus powiedział swoim uczniom:

Jeżeli będziecie trwać w nauce mojej, będziecie prawdziwie uczniami moimi i poznacie prawdę, a prawda was wyzwoli (J 8,31-32).

Prawda i wolność są dwiema podstawowymi wartościami wzajemnie się warunkującymi. Wybór prawdy skutkuje więc życiem według prawa wolności. Pójście za kłamstwem zniewala¹⁴. Świadomość tego jest ogromnie ważna. Nie bez powodu Jan Paweł II wielokrotnie uwrażliwiał na kwestię prawdy, ostrzegając przed zagrożeniami wynikającymi z poddania się manipulacjom i ułudom fałszu. Podczas Mszy św. w Olszynie w 1991 r. wypowiedział słowa:

⁹ Por. M. Buber. *Ja i Ty. Wybór pism filozoficznych*. Warszawa 1992 s. 45.

¹⁰ Zob. J.M. Bocheński. *O dialogu filozoficznym*. W: *Sens życia i inne eseje*. Kraków 1993 s. 129-133; J. Tarnowski. *Jak wychowywać?* Warszawa 2009 s. 128-165.

¹¹ Por. J. Mazur. *Per dialogum ad veritatem. Podstawy dialogu społecznego – perspektywa chrześcijańska*. Kraków 2014 s. 6-7.

¹² Por. tamże s. 41-49.

¹³ Por. tamże s. 49-59.

¹⁴ Por. A. Zwoliński. *Zatrucie ducha*. Kraków 2019 s. 115-116.

Niewielki będzie pożytek z mówienia i pisania, jeżeli słowo będzie używane nie po to, aby szukać prawdy, wyrażać prawdę i dzielić się nią, ale tylko po to, aby zwyciężać w dyskusji i bronić swoje – może właśnie błędne – stanowisko. [...] Wielki zamęt wprowadza człowiek w nasz ludzki świat, jeśli prawdę próbuje się oddać na służbę kłamstwa¹⁵.

Kościół katolicki, kontynuując misję powierzoną mu przez Chrystusa, aby „iść i głosić Ewangelię wszystkim narodom” (Mk 16,15; Mt 28,19), podejmuje wysiłek dialogu z całym światem. Świadomość owej konieczności rozbudziła się istotnie za pontyfikatu papieża Jana XXIII oraz jego następców na Stolicy Piotrowej. W tym względzie inspirującą rolę odegrała encyklika papieża Pawła VI *Ecclesiam suam*, w której wzywa on Kościół do podjęcia zbawczego dialogu ze światem,

[...] aby obie te społeczności wyszły sobie naprzeciw, poznawały się i miłowały wzajemnie¹⁶.

Po dzień dzisiejszy mamy wiele dowodów na to, że Kościół prowadzony przez swego zwierzchnika na ziemi – biskupa Rzymu – realizuje misję dialogu ze światem, który czasem niejako nie zauważa potrzeby jego podejmowania. Inicjatywa tej misji wypływa jednak z chrześcijańskiej postawy naśladowania Boga, który pierwszy podjął dialog zbawczy z rodzajem ludzkim¹⁷. Punktem kulminacyjnym tego dialogu było wydarzenie wcielenia Jezusa Chrystusa i podjęcie przez Niego zbawczej misji wobec Izraela i całego świata.

Kościół podejmuje wysiłek dialogu poprzez działalność osób go reprezentujących, ale nie tylko, bowiem każdy człowiek dobrej woli winien być otwarty na spotkanie i porozumienie z drugim człowiekiem. Pod tym względem ważny jest przedmiot dialogu. Są takie problemy, o których można, a nawet trzeba rozmawiać, by je wspólnie rozwiązać. Nie ulega wątpliwości, że dziś do takich problemów należy konieczność angażowania sił społecznych w ratowanie dzieci nienarodzonych zagrożonych przez aborcję. Niejednokrotnie zdarza się, że ludzie motywowani powodami niezwiązanymi z wiarą wykonują w tym zakresie wiele dobra. Stąd dialog dotyczący omawianej problematyki może i powinien być przestrzenią spotkania tych wszystkich, którym nie jest obojętna sprawa ludzkiego życia. Jednak ów brak obojętności nie jest czymś jednostronnym. Krzewienie i rozwijanie inicjatyw na tym polu może być dziełem zwolenników pro-life, jak również zwolenników pro-choice. W tej sytuacji rodzi się potrzeba dialogu? Ale czy jest on możliwy?

¹⁵ Jan Paweł II. „Wolność poza prawdą jest pozorem, a nawet zniewoleniem”. W: *Bogu dziękujecie ducha nie gaście – IV pielgrzymka do Ojczyzny*. Kraków 1991 s. 143-149.

¹⁶ Paweł VI. *Encyklika Ecclesiam suam o drogach, którymi Kościół katolicki powinien kroczyć w dobie obecnej przy pełnieniu swojej misji* (6.08.1964) p. 3.

¹⁷ Por. J. Mazur. *Per dialogum ad veritatem* s. 130-131.

2. ARGUMENTACJA POSZCZEGÓLNYCH STRON DIALOGU

Nietrudno zauważyć, że wszelkie debaty są wynikiem nie tylko chęci zawarcia konsensusu, przeciągnięcia kogoś na swoją stronę i przekonania do swoich racji. Nie zawsze też ich motywem jest pragnienie rozwiązania problemu. Człowiek rozmawia dlatego, że jego natura domaga się kontaktu z innymi¹⁸. Jest istotą dialogową, to znaczy, że sam będąc osobą, potrzebuje drugiej osoby do własnego rozwoju. Bez relacji z Bogiem czy z drugim człowiekiem nie sposób „zaistnieć” osobowo. Ponadto dialogowość człowieka wynika z „tragicznego charakteru ludzkiego bytu”. Oznacza to, że cała rzeczywistość poznawcza człowieka jest ograniczona i nie może on osiągnąć prawdy absolutnej¹⁹.

Dążąc do poznania prawdy, szukając najlepszego z możliwych rozwiązań, każda ze stron dialogu winna uzbroić się w cnotę otwartości na drugiego, na to, co usłyszysz, bowiem

[...] człowiek będący stroną dialogu powinien być akceptowany takim, jakim jest, a nie takim, jakim chciałaby go widzieć druga strona²⁰.

Akceptacja nie oznacza bezrefleksyjnego przyjęcia wszystkich argumentów czy postaw innych, lecz jest gotowością do nawiązania relacji. W kwestiach spornych często mówi się o kategorii osób reprezentujących wartości tradycyjne i nowoczesne, czyli o konserwatystach i progresistach. Niemniej warto odłożyć na bok tego rodzaju stereotypy i uprzedzenia, by uwydatnić to, co każda ze stron może w pozytywny i twórczy sposób wnieść do dialogu. Aby konfrontacja ta była twórcza, niezbędna jest postawa otwartości.

Chodzi przede wszystkim o otwartość na ludzi, którzy mają inne, niekiedy przeciwstawne poglądy na świat, życie, wydarzenia czy sprawy. W praktyce i jedni, i drudzy bywają uparci i niechętnie zmieniają poglądy. Obawiają się trudu związanego ze zmianą utartych sądów, stereotypów myślowych czy uproszczeń intelektualnych. Tymczasem otwartość zakłada krytycyzm w podejmowaniu tego rodzaju wysiłku²¹.

Jak zatem wygląda owa otwartość w argumentacji przedstawicieli środowisk pro-life?

2.1. ZWOLENNICY PRO-LIFE

Nie bez racji można stwierdzić, że dziś niekwestionowanym obrońcą i niejako stróżem życia każdego człowieka jest Kościół katolicki. Odwołując się do Pisma

¹⁸ Por. I. Jabłońska. *Rola dialogu w życiu człowieka* s. 130.

¹⁹ Por. W. Kądziołka. *Dialog źródłem wychowania w rodzinie*. Kraków 2012 s. 44.

²⁰ J. Mazur. *Per dialogum ad veritatem* s. 33.

²¹ Tamże s. 33-34.

Świętego, niestrudzenie głosi on przykazanie Boże – „Nie będziesz zabijał” (Wj 20,13), do którego nawiązuje Jezus w Kazaniu na Górze, gdy mówi: „Nie przyszedłem znieść Prawa, lecz je wypełnić” (Mt 5,17). Wołanie o szacunek dla życia istoty ludzkiej, także na prenatalnym etapie, rozlega się już w chrześcijaństwie pierwszego stulecia. W słynnym *Didache* widnieje następująca przestroga: „Nie zabijaj dziecka przez poronienie”, zaś Meliton z Sardes przyrównuje kobietę dopuszczającą się aborcji do straszliwego grobowca²².

Do dnia dzisiejszego nauka ta pozostaje niezmienna. W konstytucji *Gaudium et spes* Soboru Watykańskiego II znajdujemy pouczenie, że

Bóg, Pan życia, powierzył ludziom szczytne zadanie obrony życia, które to zadanie powinno być wypełniane w sposób godny człowieka. Życie zatem należy chronić z największą troską od samego poczęcia; aborcja i dzieciobójstwo są haniebnymi przestępstwami²³.

Natomiast wiernych świeckich Kościoł wzywa, aby swoim życiem nie tylko przepelniali świat duchem chrześcijańskim, lecz również, by wobec całej wspólnoty ludzkiej byli świadkami Jezusa Chrystusa, zwłaszcza Jego zbawczego orędzia²⁴. Świadectwo to dotyczy także stosunku do ludzkiego życia. Argumentacja za obroną życia człowieka leży przede wszystkim w tajemnicy świętości ludzkiego życia, które

[...] od samego początku domaga się «stwórczego działania Boga» i pozostaje na zawsze w specjalnym odniesieniu do Stwórcy²⁵.

Ważne przesłanie w omawianej kwestii skierował Jan Paweł II podczas czwartej pielgrzymki do ojczyzny. W czasie homilii wygłoszonej w Radomiu 4 czerwca 1991 r. pytał:

Czy jest taka ludzka instancja, czy jest taki ludzki parlament, który ma prawo zalegalizować zabójstwo niewinnej i bezbronnej ludzkiej istoty? Kto ma prawo powiedzieć «wolno zabijać», a nawet «trzeba zabijać», tam gdzie trzeba najbardziej chronić i pomagać życiu?

I dodał, że przykazania „nie zabijaj” nie można odczytywać wyłącznie jako zakazu, gdyż wzywa ono także do przyjęcia zachowań i postaw pozytywnych. Należą do nich: szacunek dla godności każdego człowieka, przyjęcie drugiego jako daru od Boga czy zaangażowanie w tworzenie odpowiednich instytucji niosących

²² Por. M. Wojciechowski. *Jak dziś mówić o wierze + zasady i przykłady*. Kraków 2016 s. 310-312.

²³ Sobór Watykański II. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes* (7.12. 1965) [dalej: KDK] p. 51.

²⁴ Por. tamże p. 43.

²⁵ *Katechizm Kościoła Katolickiego*. Poznań 1994 p. 2258.

pomoc rodzicom dziecka poczętego²⁶. Tej swoistej odezwy nie skierował papież jedynie do wiernych zgromadzonych na Mszy św. w Radomiu, ale ma ona wymiar uniwersalny. Każdy człowiek, bez względu na wyznawane poglądy religijne, powinien solidaryzować się z życiem. W tym kontekście jakże dobitnie wybrzmiały papieskie słowa przestrogi, iż

[...] naród, który zabija własne dzieci jest narodem bez przyszłości²⁷.

Niezwykle istotne świadectwo dają także osoby publiczne. Marsz dla Życia, który odbył się w Waszyngtonie 20 stycznia 2023 r., zgromadził dziesiątki tysięcy zwolenników pro-life. Wydarzenie obchodzone z wielkim pietyzmem okraszone było świadectwami osób znanych w przestrzeni publicznej. Pojawili się tam m.in. piłkarski trener Tony Dugny czy Jonathan Roumie, odtwórca roli Jezusa w serialu *The Chosen* opowiadającym o losach Zbawiciela. Ten drugi w niespełna 17-minutowym przemówieniu przekonywał, że życie jest święte tajemnicą świętości samego Boga, który jest Życiem, Światłością i Miłością. W słowach pełnych otuchy zachęcał do podejmowania modlitwy za przeciwników i prześladowców życia oraz do zajęcia konkretnych, rozlicznych postaw będących procesem „zmieniania kultury przez wpłynięcie, oddziaływanie na nią”. Świadomy jest on faktu, że opowiedzenie się za życiem i jego ochroną od poczęcia nie jest oczywistym wyborem kariery życiowej, ale swoistym płynięciem pod prąd, podejmuje się tego zadania jako wypełnienia życiowego powołania i wyraz posłuszeństwa natchnieniom Ducha Świętego²⁸.

Obok wierzących osób są też i takie, które podejmują walkę o ochronę życia poczętego i poszanowanie godności każdego człowieka z powodów innych niż religijne. Na przykład Don Marquis, profesor filozofii ateistycznej i jeden z głównych niekatolickich pro-liferów, twierdzi, iż

[...] aborcja jest niemoralna ze względu na fakt, że w jej wyniku nie może zrealizować się czyjaś ludzka historia²⁹.

Takie stowarzyszenia jak Pro-life Humanists czy Secular Pro Life wychodzą z przesłanek medycznych, biologicznych czy ogólnie humanistycznych dla uzasadnienia swoich racji. „Sprawiedliwość społeczna, prawa człowieka i obrona marginalizowanych historycznie” stoją u podstaw ich działań. Humanisci pro-life twierdzą również, że

---

²⁶ Por. Jan Paweł II. *Do ofiar ludzkiego okrucieństwa w naszym stuleciu dołącza się cmentarz nienarodzonych*. W: *Bogu dziękujecie ducha nie gości* s. 87-91.

²⁷ Tamże s. 91.

²⁸ Por. *March for Life 2023: Full speech of Jonathan Roumie, plays Jesus in The Chosen | January 20th 2023* (tłumaczenie własne). <<https://www.youtube.com/watch?v=IYY2-wf-cl0>> [dostęp: 10.05.2023].

²⁹ *Ateiści PRO-LIFE???* <<https://www.fundacjakornice.pl/pl/aktualnosci/ateisci-pro-life->> [dostęp: 26.05.2023].

[...] odmawianie każdemu biologicznemu członkowi naszego gatunku jego podstawowego prawa do dalszego istnienia jest pogwałceniem samych zasad równości i integracji, które są podstawą humanizmu³⁰.

Aktywna troska o życie nienarodzonych, jaką przejawiają niekatolicy, a nawet ateści czy agnostycy, dowodzi, że nie tylko religijne argumentacje zdają się uzasadniać podjęcie dialogu w sprawach ważnych. Do takich spraw należą niewątpliwie rozwiązania, które lansuje druga strona konfliktu, czyli przeciwnicy pro-life. Co zatem mówią środowiska pro-choice?

2.2. ARGUMENTY ŚRODOWISK PRO-CHOICE

Jedną z podstawowych przesłanek za wprowadzeniem wolnego dostępu do aborcji jest przeświadczenie, że jest to prawo człowieka (kobiety), które winno być powszechnie uznane. Jeden z najważniejszych postulatów środowisk pro-choice, przewijających się w publicznym dyskursie na temat prawnej liberalizacji aborcji, domaga się

[...] zdefiniowania praw reprodukcyjnych jako praw człowieka związanych ze świadomym rodzicielstwem, a także swobodnym i dobrowolnym dostępem do edukacji w zakresie wiedzy o seksualności człowieka oraz do procedur medycznie wspomaganey prokreacji, środków zapobiegania ciąży, przerywania ciąży, opieki zdrowotnej nad kobietą w ciąży i prawa do informacji oraz środków umożliwiających ich realizację³¹.

Wprowadzenie ograniczenia bądź zakazu aborcji widziane jest jako dyskryminacja kobiet, ograniczenie ich praw, co stanowi pewną formę stosowania przemocy wobec nich³².

W zakazie aborcyjnym niektórzy widzą formę przymusu i zniewolenia *per analogiam* do praktyk stosowanych przez reżimy totalitarne. Internautki pytane o dobrowolny wybór aborcji twierdzą, że prawo do aborcji nie jest jednoznacznym przymusem jej dokonania, lecz przestrzenią pozostawioną do podjęcia wolnej decyzji i wyborem zgodnym z wyznawanym światopoglądem. Stąd na forach internetowych można przeczytać:

---

³⁰ Tamże.

³¹ K. Kędziora. *Prawa reprodukcyjne a dyskryminacja kobiet. Polska ustawa antyaborcyjna w świetle prawa międzynarodowego* s. 15. <http://www.ptpa.org.pl/site/assets/files/1028/opinia_prawa_reprodukcyjne_a_dyskryminacja_kobiet.pdf> [dostęp: 28.04.2023].

³² Por. tamże s. 14.

Aborcja to decyzja każdej kobiety; ja ją popieram, gdyż lepiej usunąć zarodek niż wyrzucić do śmieci urodzonego noworodka. [...] lepiej usunąć coś niechcianego, niż się męczyć całą resztę życia³³.

Nie brakuje również bardziej wyrafinowanych argumentów opowiadających się za całkowitym zakazem rodzenia potomstwa. Antynataliści apelują o powstrzymanie się od prokreacji, gdyż wydawanie na świat dzieci jest czynem niemoralnym. Przytoczona teza jest pochodną przekonania, że w świecie zło i cierpienie dominuje nad radością i szczęściem. Ma to dotyczyć aspektów zarówno ilościowych, jak i jakościowych życia. Zatem zgoda, aby wydane na świat dziecko mogło nie tylko doświadczać zła, ale i stawać się jego sprawcą, wydaje się być istną niegodziwością³⁴. Co więcej, jeden z czołowych przedstawicieli antynatalizmu, Theophile de Giraud, wyprowadza podstawy swoich tez z Biblii. Jedno ze stwierdzeń, które zawarł w swojej książce, brzmi:

Jezus będzie zatem głosił wszem i wobec walory celibatu i niepłodności, nie tylko zrywając z ideą nieodzowności więzów rodzinnych, [...] lecz również nawołując tych, którzy w niego wierzą i umieją pojąć jego nowinę, żeby się nie rozmnażali.

A na podstawie słów z Mt 19,13-14 wnioskuje o „dobrowolną kastrację” wynikającą z przesłanek soteriologicznych. Samego zaś Jezusa określa jako „adepta celibatu i dobrowolnej bezpłodności”, do której wzywa On wszystkich idących za Nim³⁵.

Na podstawie krótkiej prezentacji zaledwie kilku argumentów zwolenników pro-life i pro-choice widać, że ich stanowiska są na tyle odległe, że mogą stanowić poważny problem w podjęciu dialogu dotyczącego ochrony życia dzieci nienarodzonych. Bowiem nawet odwołanie się do ksiąg Pisma Świętego może być interpretowane całkowicie odmiennie, nie wspominając o fakcie przyjęcia czy odrzucenia autorytetu Boga w prowadzonym dyskursie i wyznawanych poglądach. Poza tym nie tylko treść tworzonych przesłanek, lecz także sama forma ich przekazu może stawiać poprzeczki trudne do przeskoczenia. Stąd warto również spojrzeć i na tę kwestię.

---

³³ A. Budnik. *Piekło kobiet – współczesny obraz prawa do aborcji w przestrzeni medialnej. Casus niewolnienia kobiet czy ich emancypacji?* „Ars Educandi” 2016 nr 13 s. 87-92.

³⁴ Por. F. Jach. *Antynatalizm jako recepta na problemy współczesności?* „Hybris” 2017 nr 39 s. 200 nn.

³⁵ Por. T. de Giraud. *Zbawienna bezdzietność. Antynatalizm wczesnego chrześcijaństwa*. Przeł. P. Gołębiowski. Kraków 2023 s. 32-33.

3. FORMY PRZEKAZU

Dialog podejmowany przez dwie strony jest zawsze formą komunikacji, która obok przekazanej treści słownej niesie jakieś istotne, zwykle ukryte, przesłanie niewerbalne. Ilekroć podejmowana jest jakakolwiek interakcja z otoczeniem, podczas której dochodzi do wymiany komunikatów, to oznaczają one nie tylko wyartykułowanie określonej informacji, ale i przekaz konkretnego znaczenia³⁶. Uwzględnienie tej złożoności jest ważne właśnie z racji na przesłanie niesione przez pozawerbalne gesty. Zaliczamy do nich cechy języka mówionego, kinetykę czy wygląd zewnętrzny. Zarówno odpowiedni ton głosu, sposób podchodzenia do rozmówcy, jak i forma czy styl ubioru mogą wspomóc lub zakłócić dialog³⁷. Na ogół może on być wzmocniony lub osłabiony pewnymi niewerbalnymi sygnałami, do których w szczególności można zaliczyć: pozycję ciała, dystans fizyczny, gestykulację, mimiczny wyraz twarzy, dotyk i kontakt fizyczny, intonację i barwę głosu, kontakt wzrokowy, sposób akcentowania wyrazów, sposób ubierania się, noszone ozdoby i wiele innych³⁸.

3.1. RELACJA SŁOWNNA

Język werbalny jest istotną częścią procesu komunikacyjnego, który aktywizuje się w momencie wchodzenia przez nas w interakcję z innymi. W ludzkim życiu pełni on różne funkcje. Najważniejsza z nich to funkcja dźwiękowo-motoryczna. Jawi się ona jako funkcja emocjonalna, ludyczna, praktyczna, poznawcza czy komunikatywna³⁹. Trudno byłoby bez słowa wyrazić to, co mamy do obwieszczenia, przekazać sens, okazywać uczucia, werbalizować dążenia czy oczekiwania. Mowa ludzka jest nie tylko cechą wyróżniającą człowieka od innych istot stworzonych, ale stanowi podstawowy i najważniejszy środek porozumiewania się z innymi, uzdalnia człowieka do „wyjścia” poza siebie oraz sprawia, że kontakt międzyludzki jest możliwy⁴⁰.

Jeśli chodzi o język środowisk pro-life i pro-choice, to wedle analizy przeprowadzonej na forach i stronach internetowych przez Agnieszkę Budnik interesująca jest jej konkluzja: „Język obu środowisk opisujący aborcję diametralnie się różni”⁴¹. Opowiadający się za ochroną życia człowieka już od początku określają postawy

³⁶ Por. S. Frydrychowicz, *Komunikacja interpersonalna w interakcjach społecznych*. „Człowiek i Społeczeństwo” 2020 t. 50 s. 18.

³⁷ Por. M. Śnieżyński, *Sztuka dialogu. Teoretyczne założenia a szkolna rzeczywistość*. Kraków 2005 s. 36-39.

³⁸ Por. Z. Nęcki, *Komunikacja międzyludzka*. Kraków 2000 s. 183-217.

³⁹ Por. A. Zwoliński, *Zatrucie ducha* s. 31-36.

⁴⁰ Por. tamże s. 36; A. Zwoliński, *Słowo w relacjach społecznych*. Kraków 2022 s. 23-37.

⁴¹ A. Budnik, *Piekło kobiet* s. 92.

proaborcyjne jako dzieciobójstwo, morderstwo, ludobójstwo, a nawet holocaust. Na profilu Facebook Kazimiery Szczuki w 2015 r. można było znaleźć takie wpisy:

Mordercy.

Jak można okrutne morderstwo z premedytacją nazwać «małym, krótkim zabiegiem»... Brrr.

[Zabieg] wykonywany w późnym etapie życia prenatalnego dziecka. Brak słów... W tak żałosny sposób usprawiedliwiać zabijanie dzieci...

Natomiast na profilu Fundacji Pro-Prawo do Życia widniały takie słowa:

Morderstwa, ludobójstwo, dzieciobójstwo, hitlerowcy, holokaust 21 wieku (Facebook: Fundacja Pro – Prawo do życia 2015)⁴².

Po drugiej stronie widzimy zwolenników aborcji, którzy określają swoje postawy następująco: osobista decyzja, prawo wyboru, przerywanie ciąży czy indywidualna sprawa każdej kobiety. Oto niektóre z przekazów:

Każdy powinien mieć prawo wyboru. Każda kobieta powinna mieć możliwość przerywania ciąży do 12 tygodnia w bezpiecznych warunkach. Czy z tej wolności skorzysta, to już sprawa indywidualna.

Inny wpis brzmi następująco:

Myszę, że to indywidualna sprawa każdego człowieka, jego sumienia, jego światopoglądu. Mieć do czegoś prawo, nie znaczy mieć przymus stosowania tego. Ja chcę żyć w wolnym kraju, w którym sam mam prawo podejmowania pewnych decyzji⁴³.

Słowami piosenki, ułożonej po ogłoszeniu słynnego wyroku Trybunału Konstytucyjnego w 2020 r., jedna z uczestniczek protestu nawołuje swoje „siostry” do wojowania: „Polski Trybunał wyrzekł nam wojnę w biały dzień”, do podnoszenia buntu: „To weź transparent, jak inne siostry i swój bunt po ulicy nieś”, oraz do obalenia rządu: „Niech płonie nasz gniew w tysiącach gardeł, co krzyczą dość ofiarom, wara od nas Jaro, jesteśmy wolne, jesteśmy równe, niech świat usłyszy naszą pieśń” oraz „kochana siostrzo, niech jutro niesie o obalonym rządzie wieść”⁴⁴.

Zwolennicy pro-life mówią o dziecku i maleńkim człowieku, a ich oponenci o zarodku czy płodzie. Pierwsi powołują się na motywy religijne, drudzy zaś odnoszą się do stanowionego prawa i ludzkiego wyboru. Miłośnicy życia zarzucają proaborcjonistom chęć wygodnego życia za cenę eliminacji poczętego dziecka. Wytykają im też nieczułość na cierpienie dziecka podczas aborcji. Z kolei ich

⁴² Tamże s. 87-90.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ ***** // blokada Kraków 26.10.2020 // Di Libe brent wi a nase Szmate. <https://www.youtube.com/watch?v=95_ZIOxiQCE> [dostęp: 26.05.2023].

„przeciwnicy” skarżą się na przymus rodzenia dzieci wiodący nawet do zniewolenia czy życiowego piekła.

Konkludując kwestię werbalizacji wykorzystywaną przez zwolenników czy sympatyków środowisk pro-life i pro-choice, należy stwierdzić, że rozbieżność języka wynika z różnicy postrzegania istoty sprawy przez każdą ze stron. Agnieszka Graff uważa, że problem wydaje się być nie do rozwiązania, bowiem jego źródło znajduje się w różnicy mentalności, gdy idzie o rozumienie poczętego życia. Jedni widzą to życie jako zapłodnioną ludzką komórkę, drudzy zaś jako człowieka mającego swoją godność i prawa. Pierwsi walczą o prawo do wyboru, drudzy natomiast oskarżają ich o morderstwo⁴⁵.

3.2. PRZEKAZ POZAWERBALNY

Dobrze przeprowadzony dialog opiera się na poprawnie wyrażonej myśli i przyjęciu odpowiedniej postawy ciała (tzw. mowa ciała). Może ona wzmocnić bądź osłabić komunikację, wzbudzić zaufanie lub podejrzliwość, zachęcić do rozmowy i poszukiwań czy zniechęcić do wysłuchania tego, co inni mają do przekazania. Jeżeli prawdą jest powiedzenie, że „ciało jest widzialnym znakiem niewidzialnej duszy”, to bez wątplenia prezentowana przez każdego z rozmówców postawa ciała odgrywa niebagatelną rolę w procesie komunikacji⁴⁶.

Śledząc relacje z Marszu dla Życia i tzw. Czarnego marszu w Krakowie, na pierwszy rzut oka widać różnicę przyjmowanych stanowisk. Pierwszy jest spokojnym przejściem, któremu towarzyszy modlitwa, śpiew, atmosfera łagodności. Drugi natomiast charakteryzuje się gwałtownością. Podczas takiego pochodu wielokrotnie słychać nieprzyjemne wrzaski, dźwięk różnych instrumentów nadających wydarzeniu odczucie grozy, buntu czy rebelii, mający na celu wprowadzenie chaosu, stanu niepewności, wyeksponowanie złości czy chęci odwetu⁴⁷.

Innym zjawiskiem towarzyszącym czarnym protestom były „strajki” przed budynkami kościołów.

Uczestnicy części z nich wchodzili z transparentami do świątyń w czasie mszy. Na murach i drzwiach kościołów malowane były hasła, m.in. «aborcja bez granic»⁴⁸.

⁴⁵ Por. A. Graff. *Świat bez kobiet. Płeć w polskim życiu publicznym*. Warszawa 2001 s. 114.

⁴⁶ Por. A. Zwoliński. *Słowo w relacjach społecznych* s. 37-50.

⁴⁷ Porównanie własne dokonane z Marszu dla Życia (2022) i Czarnego protestu (26.10.2020) w mieście Kraków. *Marsz dla życia w Krakowie 2022*. <<https://www.youtube.com/watch?v=NtpjFmZXB6A>> [dostęp: 26.05.2023].

⁴⁸ *W całej Polsce protesty, m.in. przed kościołami*. <<https://www.rp.pl/kraj/art8780911-w-calej-polsce-protesty-m-in-przed-kosciolami>> [dostęp: 26.05.2023].

W Katowicach, wykrzykując hasło: „To jest wojna”, siedmiotysięczna grupa osób protestowała przed katedrą. W Poznaniu natomiast kilkadziesiąt osób zakłóciło trwającą Mszę św. głośnymi okrzykami. Podobne sytuacje miały miejsce w wielu innych polskich miastach⁴⁹.

Do typowych symbolicznych wyrazów ekspresji wykorzystywanych przez uczestników czarnych marszów należały: czerń obrazująca żalobę kobiet po stracie prawa do aborcji, miotły utożsamiające uczestniczki protestów z czarownicami, do których miały być porównywane przez środowiska konserwatywne, wykorzystanie logotypu Solidarności czy parasola⁵⁰.

Pomimo dzielących różnic strony konfliktu nie powinny ulegać emocjom. Warto wsłuchać się w głos rozsądku. Trudno jednak o to w sytuacji konfrontacji rywalizujących ze sobą grup. Często bowiem rodzi się agresja, która – podbudowana zbiorowym entuzjazmem – prowadzi do nietolerancji. Taka postawa jest nie tylko niebezpieczna, ale i niewłaściwa, gdyż godzi w jedną z ogólnoludzkich wartości – tolerancję. Podjęcie wysiłku tolerancji wobec drugiego nierzadko bywa koniecznością. Prowadzi do łagodzenia kryzysów i skutecznie zapobiega powstawaniu konfliktów⁵¹.

4. WSPÓLNE PERSPEKTYWY?

Trudno uniknąć sporów i niezgody w sytuacji, gdy dochodzi do jawnego konfliktu interesów. Niełatwa jest rezygnacja z własnego wyboru, kiedy przychodzi stanąć naprzeciw samego siebie, niejako wbrew swoim poglądom. Również niełatwym zadaniem jest taka prezentacja argumentów, aby druga strona rozmowy nie czuła się zaatakowana. Dlatego podejmując wysiłek jakiegokolwiek dialogu, z którego można zrezygnować jedynie z istotnie ważnych powodów, warto oddać pierwszeństwo zasadzie etyki personalistycznej, według której godność osoby ludzkiej jest punktem wyjścia wszelkiego działania. Uznanie tej godności w drugim człowieku powstrzymuje przed traktowaniem go jako środka do celu. Taka zaś postawa wydaje się być warunkiem *sine qua non* prawdziwego dialogu. Wymowna staje się tu myśl Karola Wojtyły, którą wyraził w słowach:

Ilekróć w twoim postępowaniu osoba jest przedmiotem działania, tylekróć pamiętaj, że nie możesz jej traktować tylko jako środka do celu, jako narzędzia, ale musisz liczyć się z tym, że ona sama ma lub bodaj powinna mieć swój cel⁵².

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Zob. M. Augustyniak. *Czarny Protest – antropologiczna analiza zrywu społecznego polskich kobiet*. Warszawa 2017 s. 30-31. <<https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/18311/3002-MGR-KU-WOK-91051112585.pdf?sequence=1&isAllowed=y>> [dostęp: 26.05.2023].

⁵¹ Por. A. Zwoliński, *Tolerancja. Dobrodziejstwo czy dyktatura?* Kraków 2019 s. 57.

⁵² K. Wojtyła. *Miłość i odpowiedzialność*. Lublin 1982 s. 30.

Wspólny cel rzeczywiście pomaga. Znane są w historii takie sytuacje, kiedy troska o życie poczętego dziecka stała się bodźcem do wspólnego działania osób różnych wyznań (w ramach dialogów ekumenicznych i międzyreligijnych), a także osób poróżnionych między sobą wyznawaną przez siebie religią, osobistymi poglądami politycznymi czy gospodarczymi. W latach 90. ubiegłego stulecia we Wrocławiu powstała fundacja – Schronisko Matek Ciężarnych „Betlejem”. Jej celem było ratowanie zagrożonego ludzkiego życia. Przychodziła z pomocą matkom znajdującym się w potrzebie, niezależnie od ich moralnej kondycji czy osobistych przekonań. W działalność fundacji zaangażowali się katolicy, luteranie oraz osoby deklarujące się jako niewierzące, zgodnie współpracując ze sobą w realizacji wspólnego celu. Wysiłek na rzecz przyjscia z pomocą drugiemu człowiekowi stał się punktem wyjścia do autentycznego dialogu⁵³. Było nim przecież wspólne poszukiwanie i rozpoznawanie prawdy o losie kobiet ciężarnych.

Ileż razy okazuje się, że ktoś trwa w błędzie, będąc przekonanym, że to, co czyni, jest słuszne. Dopiero pod wpływem jakichś wstrząsających wydarzeń człowiekowi otwierają się oczy i przewartościowuje on swoje myślenie. Świadczą o tym liczne przykłady. W tym miejscu warto przywołać chociażby jeden z nich. Jest nim historia słynnej Abby Johnson. Pracowała ona dla proaborcyjnego centrum Planned Parenthood przez prawie osiem lat. Robiła wiele dla usprawnienia funkcjonowania kliniki, która – jak wierzyła – miała nieść „pomoc kobietom”. Okrzyknięta pracownikiem roku dostała posadę dyrektora kliniki. Odrzucenie procedury aborcji i zmiana jej postrzegania nastąpiła wówczas, gdy na obrazie USG „[...] zobaczyła dziecko rozpaczliwie walczące o życie”⁵⁴.

Takich czy podobnych historii i świadectw jest znacznie więcej. Można je włączyć w trudny dialog pomiędzy zróżnicowanymi środowiskami pro-life i pro-choice. Jeśli w danej sytuacji zdroworozsądkowe argumenty natury biologicznej, medycznej, filozoficznej okazują się niedostateczne, to jest jeszcze szansa w dialogicznym spotkaniu z autentycznym świadkiem – z człowiekiem, który odkrył prawdę o dramacie aborcji. W tym wysiłku szukania, rozeznawania i zgłębiania prawdy o statusie dziecka w okresie prenatalnym nie może oczywiście zabraknąć postawy otwartości, dobrej woli i odwagi w konfrontacji z samym sobą i drugim człowiekiem. Ważne jest, by temu drugiemu, mającemu inne poglądy na temat ochrony życia dziecka poczętego, okazać chrześcijańską miłość, szanując jego godność i wolność.

⁵³ Por. J. Czepliński. *Ekumeniczne aspekty współpracy świeckich. Współpraca katolików i protestantów*. Lublin 2015 s. 79-80.

⁵⁴ Por. JB. *Abby Johnson – aborcja jest prawdziwym barbarzyństwem* <<https://pro-life.pl/abby-johnson-aborcja-jest-prawdziwym-barbarzynstwem/>> [dostęp: 26.05.2023].

ZAKOŃCZENIE

Dyskusje środowisk pro-life i pro-choice są tak złożone, jak sam problem, którego dotyczą. Raczej nic nie zapowiada jakiejś istotnej zmiany pod tym względem. Nieuniknione są bowiem różnice poglądów, odmienność charakterów i temperamentów, inne patrzyenie na daną rzeczywistość, odrębne oczekiwania czy też pewna nieufność wobec racji innych. Nie oznacza to, by wobec takiego stanu rzeczy iść w zaparte i nie dopuszczać do siebie przekonań drugiej strony. Lepiej jest podjąć krok naprzód i przy odrobinie dobrej woli wysłuchać, co ktoś inny ma do powiedzenia. Tego rodzaju przejaw otwartości wystarczy, by stworzyć przestrzeń dla dialogu będącego wspólnym rozeznawaniem prawdy. W niniejszym szkicu chodzi oczywiście o prawdę, która stanowi przedmiot sporu między ludźmi o mentalności pro-life i mentalności pro-choice. Kościół w swoim nauczaniu moralnym i zaangażowaniu pastoralnym nie ustaje w wysiłkach, aby ten spór został rozstrzygnięty na korzyść dziecka poczętego. Dlatego zachęca obie strony do dialogu, nie bez racji zakładając, że w ludziach silniejsze jest to, co ich łączy, aniżeli dzieli⁵⁵. Aborcja wprawdzie dzieli, ale łączy ludzi wartości podstawowe, ogólnoludzkie, które na ogół zbieżne są z wartościami chrześcijańskimi. Oby stały się one najbardziej podstawową przesłanką dialogu między przeciwnikami i zwolennikami aborcji.

BIBLIOGRAFIA

- ***** ** // *blokada Kraków 26.10.2020 // Di Libe brent wi a nase Szmate*. <https://www.youtube.com/watch?v=95_ZIOxiQCE> [dostęp: 26.05.2023].
- Ateiści PRO-LIFE ???* <<https://www.fundajakornice.pl/pl/aktualnosci/ateisci-pro-life->>> [dostęp: 26.05.2023].
- Augustyniak M.: *Czarny Protest – antropologiczna analiza zrywu społecznego polskich kobiet*. Warszawa 2017. <<https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/18311/3002-MGR-KU-WOK-91051112585.pdf?sequence=1&isAllowed=y>> [dostęp: 26.05.2023].
- Bocheński J.M.: *O dialogu filozoficznym*. W: *Sens życia i inne eseje*. Kraków: Wydawnictwo Philed 1993.
- Buber M.: *Ja i Ty. Wybór pism filozoficznych*. Warszawa: Wydawnictwo Znak 1992.
- Budnik A.: *Piekło kobiet – współczesny obraz prawa do aborcji w przestrzeni medialnej. Casus niewolenia kobiet czy ich emancypacji?* „Ars Educandi” 2016 nr 13 s. 87-92.
- Czepliński J.: *Ekumeniczne aspekty współpracy świeckich. Współpraca katolików i protestantów*. Lublin: MW Press 2015.
- Frydrychowicz S.: *Komunikacja interpersonalna w interakcjach społecznych*. „Człowiek i Społeczeństwo” 2020 t. 50 s. 18.
- Giraud T. de: *Zbawienna bezdzietność. Antynatalizm wczesnego chrześcijaństwa*. SERIA XYZ 3. Kraków: Towarzystwo Naukowe im. Stanisława Andreskiego 2023.
- Graff A.: *Świat bez kobiet. Płeć w polskim życiu publicznym*. Warszawa: W.A.B. 2001.

⁵⁵ Por. KDK 92.

- Jabłońska I.: *Rola dialogu w życiu człowieka*. „Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio” 44:2020 nr 4 s. 122.
- Jach F.: *Antynatalizm jako recepta na problemy współczesności?*. „Hybris” 2017 nr 39 s 200 nn.
- Jan Paweł II: „*Wolność poza prawdą jest pozorem, a nawet zniewoleniem*”. W: *Bogu dziękujcie ducha nie gościę – IV pielgrzymka do Ojczyzny*. Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława B.M. Archidiecezji Krakowskiej 1991.
- JB: *Abby Johnson – aborcja jest prawdziwym barbarzyństwem*. <<https://pro-life.pl/abby-johnson-aborcja-jest-prawdziwym-barbarzynstwem/>> [dostęp: 26.05.2023].
- Katechizm Kościoła Katolickiego*. Poznań: Pallotinum 1994.
- Kądziołka W.: *Dialog źródłem wychowania w rodzinie*. Kraków: Wydawnictwo WAM 2012.
- Kędziora K.: *Prawa reprodukcyjne a dyskryminacja kobiet. Polska ustawa antyaborcyjna w świetle prawa międzynarodowego* s. 15. <http://www.ptpa.org.pl/site/assets/files/1028/opinia_prawa_reprodukcyjne_a_dyskryminacja_kobiet.pdf> [dostęp: 28.04.2023].
- Kłoczowski J.A.: *Filozofia dialogu*. Poznań: W drodze 2005.
- March for Life 2023: Full speech of Jonathan Roumie, plays Jesus in The Chosen* | January 20, 2023 (tłumaczenie własne). <<https://www.youtube.com/watch?v=IYY2-wf-cl0>> [dostęp: 10.05.2023].
- Marsz dla życia w Krakowie 2022*. <<https://www.youtube.com/watch?v=NtpjFmZXB6A>> [dostęp: 26.05.2023].
- Mazur J.: *Per dialogum ad veritatem. Podstawy dialogu społecznego – perspektywa chrześcijańska*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe UPJPII 2014.
- Nęcki Z.: *Komunikacja międzyludzka*. Kraków: Antykwa 2000.
- Paweł VI: *Encyklika Ecclesiam suam o drogach, którymi Kościół katolicki powinien kroczyć w dobie obecnej przy pełnieniu swojej misji* (6.08.1964).
- Sikorski T.: *Dialog*. W: *Słownik teologiczny*. Red. A. Zuberbier. Katowice: Księgarnia św. Jacka 1998².
- Sobór Watykański II: *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et Spes* (7.12.1965).
- Śnieżyński M.: *Sztuka dialogu. Teoretyczne założenia a szkolna rzeczywistość*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej 2005.
- Śnieżyński M.: *Zarys dydaktyki dialogu*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe PAT 1997.
- Świeżyński A.: *Kilka uwag na temat idei i doświadczenia dialogu w instytucjach kościelnych*. W: *Dialog. Idea i doświadczenie*. Red. S. Kruszyńska, K. Bembennek, I. Krupiecka. Gdańsk: Wydawnictwo UG 2011.
- Tarnowski J.: *Jak wychowywać?*. Warszawa: Oficyna Wydawniczo-Poligraficzna „ADAM” 2009.
- Tarnowski J.: *Pedagogika dialogu*. W: *Edukacja alternatywna. Dylematy teorii i praktyki*. Red. B. Śliwierski. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls” 1992.
- W całej Polsce protesty, m.in. przed kościołami*. <<https://www.rp.pl/kraj/art8780911-w-calej-polsce-protesty-m-in-przed-kosciolami>> [dostęp: 26.05.2023].
- Wojciechowski M.: *Jak dziś mówić o wierze + zasady i przykłady*. Kraków: Wyd. Petrus 2016.
- Wojtyła K.: *Miłość i odpowiedzialność*. Lublin: Wydawnictwo TN KUL 1982.
- Zwoliński A.: *Słowo w relacjach społecznych*. Kraków: Petrus 2022.

Zwoliński A.: *Tolerancja. Dobrodziejstwo czy dyktatura?* Kraków: Inicjatywa Ewangelizacyjna „Wejdźmy na Szczyt” 2019.

Zwoliński A.: *Zatrwanie ducha.* Kraków: Wydawnictwo AA i Inicjatywa Ewangelizacyjna „Wejdźmy na Szczyt” 2019.

Streszczenie: Artykuł porusza problematykę obrony życia nienarodzonych w ramach proponowanego dialogu pomiędzy środowiskami pro-life i pro-choice. Refleksji tej towarzyszy pytanie, czy istnieje możliwość dialogu pomiędzy stronami, których poglądy są tak wyraźnie odmienne? Prezentowany tekst nie daje jednoznacznej odpowiedzi na to pytanie. Stanowi jedynie sugestię wskazującą na potrzebę dialogu w sprawach trudnych. A spór pomiędzy zwolennikami pro-life i pro-choice jest niewątpliwie trudny. Kościół w swoim nauczaniu moralnym i zaangażowaniu duszpasterskim nie ustaje w staraniach o rozstrzygnięcie tego sporu na korzyść dziecka poczętego. Dlatego zachęca obie strony do dialogu opartego na wspólnych, podstawowych, uniwersalnych wartościach, które na ogół są zbieżne z wartościami chrześcijańskimi.

Słowa kluczowe: dialog, środowisko pro-life, środowisko pro-choice, aborcja, życie poczęte, wartości podstawowe.